

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

LEGAL GUARANTEES FOR RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS: THEORETICAL-LEGAL ANALYSIS

Культчицький Т.Р., аспірант кафедри соціального права
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем сьогодення – реалізації юридичних гарантій прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. Сьогодні реалізація гарантій прав внутрішньо переміщених осіб в Україні потребує усунення проблем організаційного характеру та покращення діяльності органів місцевих адміністрацій і Міністра з тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб в Україні для системної реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні.

У статті розглянуто юридичні гарантії внутрішньо переміщених осіб як систему правових норм, засобів, способів, умов і механізмів, спрямованих на забезпечення конституційних прав і свобод людини, що прописані у Законах України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»; «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Висвітлено ознаки юридичних гарантій на соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні, до яких віднесено: укладення системи компетенцій у сфері забезпечення юридичних гарантій соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та учасників АТО; встановлення відповідальності уповноваженим суб'єктам за недотримання юридичних гарантій прав на соціальний захист; обов'язок уповноважених органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб здійснювати відновлення порушених прав на соціальний захист. Означено, що дотримання юридичних гарантій соціального захисту внутрішньо переміщених осіб має супроводжуватися такими принципами: комплексності, ефективності, системності, правової стрункости, процесуальної грамотності.

Слід звернути увагу і на проблеми обліку та ресурсного забезпечення осіб зі статусом внутрішньо переміщених осіб і здійснювати системну правову допомогу у наданні індивідуальних і групових юридичних консультацій, надавати допомогу та здійснювати супровід у суді, адвокацію прав населення, що постраждало від конфлікту, й адвокацію довгострокових рішень проблем внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: юридичні гарантії, права і свободи, соціальний захист, внутрішньо переміщені особи, дотримання та реалізація юридичних гарантій.

The article is dedicated to highlighting one of the current problems of the implementation of legal guarantees of the rights of internally displaced persons in Ukraine. At present, the implementation of guarantees for the rights of internally displaced persons in Ukraine requires the elimination of organizational problems and improvement of the activities of local administrations and the Minister of Temporarily Occupied Territories and internally displaced persons in Ukraine for the systematic realization of the rights and freedoms of internally displaced persons in Ukraine.

The legal guarantees of internally displaced persons are considered as a system of legal norms, means, methods, conditions and mechanisms aimed at ensuring the constitutional rights and freedoms of a person, which is mostly enshrined in the Laws of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine"; "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons".

The article highlights the features of legal guarantees for social protection of internally displaced persons in Ukraine, which include: conclusion of the system of competences in the field of providing legal guarantees of social protection of internally displaced persons and ATO participants; imposing responsibility on authorized entities for not respecting legal guarantees of social protection rights; to identify the duty of the authorized state and local self-government bodies, their officials to restore the violated social protection rights.

It is stated that observance of legal guarantees of social protection of internally displaced persons should be accompanied by the following principles: complexity, efficiency, systematicity, legal integrity, procedural literacy.

It is noted that the problems of accounting and resource provision of internally displaced persons should also be addressed and systematic legal assistance should be provided in providing individual and group legal advice, assistance and support in court, advocacy for the victims of conflict and advocacy for long-term decisions internally displaced persons' problems.

Key words: legal guarantees, rights and freedoms, social protection, internally displaced persons, compliance and implementation of legal guarantees.

Постановка проблеми. Права людини виступають певними базовими стандартами, без яких неможлива життєдіяльність людини, саме тому кожна держава виступає гарантом дотримання цих прав. Висвітленню питання забезпечення гарантій прав і свобод громадян приділяли увагу науковці-конституціоналісти С.М. Братусь, Т.М. Заворотченко, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, О.Ф. Фрицький, В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко та ін.

У юридичній науковій теорії права людини визначаються як комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, зумовлених фактом існування людини в суспільстві [6–10]. З цього погляду пріоритетним завданням прав людини виступає забезпечення їх існування та розвиток у цивілізованому суспільстві й обов'язків у єдиного офіційного представника суспільства – держави. Ці обов'язки доволі різноманітні: інколи держава має створити спеціальний механізм реалізації права (наприклад, право на освіту) або ж зобов'язується не втручатися сама і забезпечувати невтручання інших

у процес реалізації людиною свого права (наприклад, право на особисту свободу) [6; 7].

У Юридичній енциклопедії під категорією гарантії (від франц. *garantie* – забезпечення, запорука) прав і свобод людини та громадянина розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення в повному обсязі й усебічну охорону прав і свобод особи. Гарантії містять сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав і свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [7, с. 555].

Мета дослідження полягає в аналізі юридичних гарантій внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) як системи правових норм, засобів, способів, умов і механізмів, спрямованих на забезпечення конституційних прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу. З метою захисту прав людей Генеральною асамблеєю ООН було розроблено та затверджено Загальну декларацію прав людини. Декларація представляє першочергове вираження прав, на які усі

люди мають невід'ємне право. Положення Декларації були розвинуті у багатьох міжнародних договорах і документах. Так, 04 листопада 1950 р. було прийнято Конвенцію про захист прав і основоположних свобод людини (Римську конвенцію). 16 грудня 1966 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла два важливі документи щодо прав людини: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Зазначені документи є обов'язковими для всіх держав, що їх ратифікували, в т. ч. й для України.

Права людини та громадянина також закріплені в Конституції України, їх широта, реальність, гарантованість виражають не тільки фактичний і юридичний статус особи у суспільстві, а й суть діючої у країні демократії, соціальні можливості, закладені в самому суспільному ладі. У розділі II, ст. 21 Конституції України зазначається, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [4].

Для гарантування можливості користуватися всіма правами та свободами людини і громадянина держава повинна забезпечити реалізацію конституційних прав і свобод, створити відповідний механізм їх гарантування. Система гарантій конституційних прав і свобод представлена загальними і спеціальними (юридичними) гарантіями. Загальні гарантії визначаються рівнем розвитку основних сфер суспільного і державного життя – політичної, економічної, соціальної, культурної (духовної) та ін.

Окрім того, у юридичній науковій літературі є й інші класифікації гарантій прав і свобод людини та громадянина. Серед них можна виділити такі, що більш чітко та всебічно відображають їх сутність. Львівський професор П.М. Рабінович під поняттям гарантій реалізації прав і свобод людини та громадянина розглядає умови, засоби, принципи і норми, що забезпечують здійснення, охорону та захист прав і є запорукою виконання державою й іншими уповноваженими суб'єктами правовідносин обов'язків, що вони повинні виконувати з метою реалізації прав і свобод людини та громадянина [6, с. 246]. Так, П.М. Рабінович поділяє гарантії прав і свобод на загально-соціальні та спеціальні. До загальносоціальних належать економічні, політичні, духовно-ідеологічні. Спеціальні – це встановлені державою юридичні норми, спрямовані на забезпечення прав людини, а також практична діяльність із застосування цих норм і правозастосовні акти відповідних органів влади [6, с. 7–8].

В.Ф. Погорілко ділить гарантії на дві основні групи: загальносуспільні (загальносоціальні) та юридичні. Поміж загальносуспільних гарантій учений розрізняє політичні, економічні, соціальні та духовні (культурні) гарантії, тобто відповідно до суспільних систем – політичної, економічної, соціальної, культурної (духовної), які склалися і функціонують у суспільстві [5, с. 41].

О.Ф. Фрицький зазначає, що правові гарантії – це надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості умовам, необхідним для того, щоб кожна людина могла скористатися особистими правами і свободами.

Зважаючи на зазначене вище, можна стверджувати, що в Україні є коло правових гарантій, які взаємодіють з іншими гарантіями прав і свобод людини та громадянина. Але насправді гарантування практичної реалізації прав і свобод людини на теренах України ще перебуває на доволі низькому – не лише правовому, але й загальнокультурному, світоглядному – рівні.

Загалом ми можемо стверджувати, що гарантії прав і свобод людини виступають: основою правового статусу людини та громадянина; системою умов, засобів, принципів і норм, що забезпечують здійснення, охорону й захист прав і свобод людини та громадянина; базою виконання суб'єктами правовідносин обов'язків щодо реалізації зазначених прав і свобод. Водночас реалізація конститу-

ційно закріплених прав і свобод людини в Україні є можливою за наявності налагодженого соціально-правового механізму забезпечення прав і свобод людини. Україні необхідна система засобів і чинників, що забезпечуватимуть необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності.

Автор «Теорії держави та права», доктор юридичних наук О.Ф. Скакун під поняттям «соціально-правовий механізм забезпечення прав людини» розуміє правовий механізм – частину соціального, яка діє з ним у єдності. Науковець зазначає, що головним завданням механізму соціально-юридичного забезпечення прав людини постає охорона, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної та правової культури населення [8].

Механізм соціально-юридичного забезпечення прав людини включає такі підсистеми: механізм реалізації прав – заходи, спроможні створити умови для реалізації прав і свобод людини; механізм охорони прав – заходи з профілактики правопорушень для утвердження правомірної поведінки особи; механізм захисту прав – заходи, що призводять до відновлення порушених прав неправомірними діями і відповідальності особи, яка вчинила ці правопорушення [8, с. 204].

Засобами соціально-юридичного забезпечення правового захисту громадян від неправомірних дій органів виконавчої влади та їх службовців виступають:

1. Загальносудова форма захисту. Право громадян на судовий захист закріплене в ст. 10 Загальної декларації прав людини та відображене у ст. 55 Конституції України. Відповідно до цієї статті кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

2. Адміністративна («управлінський тип»). Відбувається шляхом розгляду прав громадян у вищих органах виконавчої влади. Як початкову інстанцію для розгляду претензії до адміністрації громадянин може вибрати або орган виконавчої влади, або суд. Громадянин має право звернутися до суду, якщо незадоволений результатами розгляду його справи державними органами, підприємствами, громадськими організаціями.

3. Адміністративно-судова характеризується створенням спеціалізованих судів для вирішення спорів у індивідуальних адміністративних справах, які виникають у сфері функціонування органів управління внаслідок неправомірних дій їх службовців [8, с. 226].

Розглядаючи питання гарантії прав людини, варто звернути увагу і на позицію Т.М. Заворотченко, яка вважає, що під гарантіями прав і свобод особи потрібно розуміти: по-перше, певні умови, за яких можлива найповніша та всебічна реалізація прав і свобод особи; по-друге, засоби, що ефективно забезпечують охорону та захист прав і свобод особи в разі їх незаконного порушення, тобто гарантії прав і свобод людини та громадянина як загальне поняття становлять основні умови та засоби, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права.

Поняття гарантій відрізняється від поняття конституційно-правових гарантій тим, що останні встановлюються Основним Законом держави та іншими законодавчими актами [7, с. 29]. У системі гарантій прав і свобод людини й громадянина виокремлюються групи умов і засобів забезпечення прав людини. Гарантії є обставинами, що сприяють підтримці прав і свобод [2]. Система гарантій прав людини, на думку науковця, уявляється таким чином: група загальних («матеріальних») гарантій; група спеціальних (юридичних) гарантій; організаційні гарантії [2, с. 93].

У контексті нашого наукового дослідження важливими є юридичні гарантії, які Т.М. Заворотченко конкретизує як закріплені в законодавстві засоби, що безпосередньо

забезпечують правомірну реалізацію, охорону й захист прав. До них слід віднести гарантії охорони прав людини, гарантії кваліфікаційної юридичної допомоги людині, гарантії захисту прав [2, с. 96]. До юридичних гарантії охорони основних прав людини Т.М. Заворотченко відносить закріплені в законах межі прав і законних інтересів, юридичні факти, процесуальні форми реалізації й охорони прав, засоби заохочення і стимулювання правомірної та ініціативної реалізації цих прав. До юридичних гарантії кваліфікаційної юридичної допомоги – гарантії допомоги адвокатом у судочинстві, гарантії надання консультативних послуг державними органами, об'єднаннями громадян, гарантії нотаріальної допомоги. Юридичні гарантії захисту основних прав людини включають у себе право на захист прав, засоби відновлення порушених прав, засоби відшкодування шкоди, засоби відповідальності, форми захисту прав [2, с. 96].

У своєму дисертаційному дослідженні «Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні» Т.М. Заворотченко наводить такі ознаки юридичних гарантії: нормативність, що передбачає визначення гарантії лише в текстах нормативно-правових актів; системність, яка полягає в тому, що всі юридичні гарантії перебувають у тісному нерозривному зв'язку, є взаємозалежними і взаємопов'язаними, тобто утворюють певну

систему; комплексність – у реальному житті юридичні гарантії діють спільно (системно), підкріплюють і взаємно посилюють одна одну; постійність – гарантії прав не припиняють свою дію і не виникають епізодично; юридична надійність, яка відображає, з одного боку, зв'язок гарантії із соціальною ситуацією, а з іншого – стабільність її соціального змісту; реальність, яка полягає в тому, що юридичні гарантії повинні забезпечити особі реальне користування наданими законодавством України правами [10, с. 9].

С.Н. Братусь звертає увагу на те, що юридичні гарантії містяться як у самих правових нормах, які мають на меті регулювання шляхом встановлення прав і обов'язків суспільних правовідносин, так і в тих нормах, межах яких здійснюється юрисдикція в разі порушення цих обов'язків і тим самим забезпечується з боку держави примусу реалізації матеріально суб'єктивного права і виконання порушеного або нового обов'язку [1, с. 91]. Науковець вважає, що загальні гарантії не можуть безпосередньо забезпечити реалізацію прав і свобод громадянами. Виникає необхідність у спеціальних юридичних гарантіях. Без них правові норми самі собою безсилі та не можуть бути реалізовані на практиці.

Систематизувати дефініцію «гарантії прав» у науковій теорії ми можемо в табл. 1.

Як бачимо, у правовій науці поки не сформована єдина позиція щодо розуміння поняття та видів гарантії прав

Таблиця 1

Дефініція «гарантії прав» у науковій теорії

№	Визначення	Автор
1.	Гарантії – це обов'язки держави захищати людину, створювати правові, соціальні та культурні умови для реалізації її прав і свобод, а також діяльність міжнародних і державних організацій щодо захисту прав людини.	А.Ф. Нікітіна
2.	Гарантії прав як сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на забезпечення фактичної реалізації прав громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного чи неналежного здійснення, захист прав від будь-яких порушень.	В.Ф. Сіренко
3.	Гарантії – це умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі та всебічну охорону прав і свобод людини.	Н.С. Малєїн
4.	Гарантіями є умови й особливі юридичні механізми, покликані забезпечити фактичну реалізацію законоположень.	С.С. Алексєєв
5.	Юридичні гарантії – засоби, за допомогою яких втілюється, охороняється, а у разі порушення – відновлюється режим законності.	П.М. Рабінович
6.	Правові гарантії – це встановлені законом засоби безпосереднього використання, додержання, встановлення і застосування норм права.	К.Г. Волинка
7.	Юридичні гарантії це – надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами.	В.Ф. Погорілко
8.	Юридичні гарантії – це норми матеріального і процесуального права, норми, які встановлюють організаційні форми діяльності та взаємовідносин органів держави та громадян.	В.Ф. Сіренко
9.	Юридичні гарантії – це встановлений державою порядок діяльності державних органів та установ, громадських організацій, спрямований на попередження і припинення посягань на права громадян, на відновлення цих прав і залучення до відповідальності за порушення цих прав.	О.В. Міцкевич
10.	Юридичні гарантії прав і свобод людини та громадянина як правові норми та інститути, що забезпечують можливість безперешкодного здійснення прав особи, їх охорону, а в разі протиправних посягань – захист і поновлення юридичної гарантії, встановленої Конституцією та іншими законами України.	Юридична енциклопедія України
11.	Юридичні гарантії – це правові та організаційно-правові засоби і способи, за допомогою яких забезпечується реалізація прав і виконання обов'язків, передбачених законодавством.	В.М. Скобелкін
12.	Юридичні гарантії забезпечення прав і свобод людини є комплексним поняттям, яке поширюється на всі сфери, форми і методи діяльності державних і громадських організацій, а також громадян, і охоплюють практичну реалізацію прав і законних інтересів особи.	В.В. Колейчіков
13.	Юридичні гарантії прав, свобод і обов'язків людини і громадянина – система нормативно визначених, організаційно оформлених способів і засобів, що забезпечують реальне втілення прав, свобод, обов'язків людини і громадянина.	О.Ф. Скакун
14.	Юридичні гарантії – закріплені в законодавстві засоби, які безпосередньо забезпечують правомірну реалізацію, охорону і захист прав.	Т.М. Заворотченко

і свобод людини. На наш погляд, дефініція аналізованого поняття має призначення забезпечувати фактичну реалізацію, усебічну охорону та захист прав громадян. Ми трактуємо *юридичні гарантії, зокрема ВПО, як систему правових норм, засобів, способів, умов і механізмів, спрямованих на забезпечення конституційних прав і свобод людини.*

Окрім того, в Україні відповідно до Конституції парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини здійснюють Уповноважений Верховної Радою з прав людини і його представники на місцях. Уповноважений Верховної Ради з прав людини є інститутом позасудового захисту прав і свобод людини [4].

Юридичні гарантії прав людини, зокрема ВПО, чітко задекларовані і в національному праві України. Конституція України є гарантом прав громадянина, адже вона гарантує кожній людині усі права і свободи, закріплені процесуальними нормами. Процесуальні норми – гарантії процесуального характеру, що закріплюють порядок організації прав і свобод людини. До них належать: право на оскарження в суді рішень (ст. 55); право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди (ст. 56); право знати свої права й обов'язки, закони, нормативно-правові акти (ст. 57); право на дотримання принципу недопустимості зворотної дії закону (ст. 58); право на правову допомогу (ст. 59); право на невиконання злочинного розпорядження чи наказу (ст. 60); право на дотримання принципу недопустимості подвійного притягнення до юридичної відповідальності одного виду (ст. 61); право на презумпцію невинуватості (ст. 62); право на дотримання принципу звільнення від відповідальності за відмову давати показання (ст. 63); право на дотримання принципу недопустимості обмеження конституційних прав і свобод, передбачених Конституцією України (ст. 64) [4].

Разом із нормативно-правовими гарантіями прав і свобод людини, також і ВПО, закріпленими Конституцією та законами України, вагому роль відіграють інституційні гарантії. Сьогодні Конституція України інституційними гарантами прав і свобод людини та громадянина визначає: Верховну Раду України (ст. 92) та Президента України (ст. 102); Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (ст. 116); Місцеві державні адміністрації (ст. 119) й органи місцевого самоврядування (ст. 143); Суди, які захищають права і свободи людини та громадянина (ст. 53), і прокуратуру України (ст. 121); Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ст. 55); Адвокатуру (ст. 59); Політичні партії і громадські організації (ст. 36); Міжнародні судові установи та відповідні органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ст. 55) [4].

Інституційні гарантії прав і свобод громадян України, в т. ч. і ВПО, повинні вжити певних кроків, які гарантуватимуть дієвість реагування на внутрішнє переміщення в Україні та забезпечуватимуть права ВПО, зокрема: запобігання переміщенню та мінімізацію його несприятливих наслідків; підвищення національної обізнаності про проблему; збір даних про кількість і стан вимушених переселенців; підтримку тренінгів щодо прав вимушених переселенців; створення правової бази (англ. legal framework), що забезпечує захист прав ВПО; розробку національної політики щодо внутрішнього переміщення; визначення координуючого органу (англ. focal point) щодо питань ВПО; заохочення національних правозахисних інституцій (англ. national human rights institutions) опікуватися питаннями внутрішнього переміщення; забезпечення участі ВПО у прийнятті рішень; підтримку довгострокових рішень; виділення достатніх ресурсів для вирішення питань внутрішнього переміщення; співпрацю з міжнародним співтовариством, коли національні ресурси є недостатніми [11].

У контексті тематики нашого наукового дослідження гарантії права і свободи внутрішньо переміщених осіб забезпечує Конституція України, зокрема ст. 21, 22 Конституції України (гарантії прав, свобод і обов'язків); ст. 55 Конституції України (створення системи охорони й захисту державою прав, свобод і обов'язків); ст. 59 Конституції України (активізація діяльності об'єднань громадян, які сприяють захисту прав, свобод і обов'язків); ст. 102, 116 Конституції України (державний і громадський контроль стану забезпечення й захисту прав, свобод і обов'язків).

Слід відзначити, що у Конституції України чітко зазначені гарантії процесуального характеру, які закріплюють порядок організації прав і свобод ВПО, про це зазначено у ст. 55–65. Важливим також є те, що ст. 21–64 Конституції України, а також Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» гарантують права ВПО адміністративного характеру, а саме порядок видання довідок про підтвердження статусу, порядок реєстрації за новим місцем проживання, отримання соціальної допомоги тощо

Окрім того, гарантії прав і свобод ВПО здебільшого прописані у Законах України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»; «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Ці Закони відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України встановлюють гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів ВПО [3]. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. у ст. 2 «Гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» констатує, що Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод ВПО, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [3].

Зокрема, у ст. 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» конкретизуються такі гарантії дотримання прав і свобод ВПО: захист від примусового внутрішнього переміщення та примусового повернення на попереднє місце проживання; облік ВПО; реєстрація місця проживання ВПО; забезпечення прав ВПО на отримання документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, або документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус; забезпечення реалізації прав зареєстрованих ВПО на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту; забезпечення виборчих прав ВПО; забезпечення реалізації прав зареєстрованих ВПО на отримання комунальних послуг [3].

У наступному Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» у ст. 6, 7 забезпечуються певні права громадян, котрі проживають на тимчасово окупованій території, а саме: на отримання документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус; на оформлення документів, які підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, котрі проживають на тимчасово окупованій території; на внесення відомостей до паспортного документа про місце проживання або місце перебування громадян; на реалізацію прав осіб, які проживають на тимчасово окупованій території, на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту [3].

Ст. 11 означеного закону забезпечує гарантування права власності та правовий режим майна на тимчасово окупованій території, крім того, ст. 11⁻¹ забезпечує реалізацію права на спадкування та вказує, що спадкова справа підлягає реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України [3].

У ст. 14 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначена гарантія заборони дискримінації за ознакою належності до ВПО, але формулювання цієї гарантії у ст. 14 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» не відповідає оновленому визначенню ВПО у ст. 1 цього ж Закону. У реалізації соціально-економічних прав ВПО (громадян, іноземців чи осіб без громадянства) накладаються обмеження, що випливають із їх спеціального статусу як ВПО і мають характер дискримінаційних і таких, що суперечать правовим і нормативним актам.

Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод ВПО, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [3].

З проаналізованого вище можна зробити висновок, що чинним законодавством України передбачені та закріплені у правових нормах різноманітні гарантії реалізації права на соціальний захист людини в Україні.

Саме тому до *ознак юридичних гарантій* на соціальний захист ВПО в Україні варто віднести: укладення системи компетенцій у сфері забезпечення юридичних гарантій соціального захисту ВПО й учасників АТО; встановлення відповідальності уповноваженим суб'єктам за недотримання юридичних гарантій прав на соціальний захист; означити обов'язок уповноважених органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб здійснювати відновлення порушених прав на соціальний захист. Дотримання юридичних гарантій соціального захисту ВПО має супроводжуватися такими принципами: комплексності, ефективності, системності, правової стрункості, процесуальної грамотності. Усі принципи дотримання юридичних гарантій повинні процесуально взаємодіяти із системою гарантій прав і свобод людини громадянина, що охоплює передумови політичного, економічного, організаційного і правового характеру, необхідні для забезпечення і фактичної реалізації та всебічної охорони прав і свобод особи.

Висновки. Конкретизуючи, слід зазначити, що сьогодні реалізація гарантій прав ВПО в Україні потребує усунення проблем організаційного характеру та покращення діяльності органів місцевих адміністрацій і Міністра з тимчасово окупованих територій і ВПО в Україні для системної реалізації прав і свобод ВПО в Україні. Окрім того, слід звернути увагу і на проблеми обліку та ресурсного забезпечення осіб зі статусом ВПО та здійснювати системну правову допомогу у наданні індивідуальних і групових юридичних консультацій, надавати допомогу та здійснювати супровід у суді, адвокацію прав населення, що постраждало від конфлікту, й адвокацію довгострокових рішень проблем ВПО.

Ми вважаємо, що для забезпечення реалізації юридичних гарантій прав ВПО в Україні необхідно: розробити єдину державну програму проведення інформаційно-правових компаній про права й обов'язки ВПО; внести зміни до ЦК України та передбачити скорочену процедуру розгляду і вирішення справ у судах щодо видачі дозволу на в'їзд і виїзд із тимчасово окупованих територій України дітей, які не досягли 16-річного віку, без згоди та супроводу другого з батьків; внести зміни до постанови № 509 від 01 жовтня 2014 р. для реалізації права на отримання довідки ВПО для тих студентів, котрі навчалися у період тимчасової окупації, що зазначено у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», проте не мали реєстрації місця проживання в гуртожитках; прийняти Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян)» № 6240, який передбачає можливість зміни виборчої адреси органом ведення реєстру виборців за мотивованим зверненням виборця без зміни реєстрації місця проживання; внести зміни до Постанови КМУ «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05 листопада 2014 р. № 637 для передбачення можливості отримувати виплату пенсії для ВПО через рахунки, відкриті в будь-якій банківській установі України; ухвалити зміни та доповнення до законодавства, які б забезпечували право ВПО, зареєстрованих на окупованій території або на території проведення антитерористичної операції, отримувати будь-які державні послуги на будь-якій території України незалежно від їх місця проживання; усунути невідповідне розрізнення законодавчих гарантій, встановлених для ВПО, що проживають на території України, та ВПО, котрі зареєстровані на території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та тимчасово окупованих територіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1 / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія, 1998. С. 554–555.
2. Заворотченко Т.М. Гарантії реалізації конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 95–99.
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ : Просвіта, 1996. 80 с.
5. Нова Конституція України: Огляд, коментарі і текст Основного Закону / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ : Правова держава, 1997. 156 с.
6. Рабінович П.М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків : Право, 1997. 64 с.
7. Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції. *Право України*. 1999. № 2. С. 3–9.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
9. Сташків Б.І. Гарантії права на соціальне забезпечення : навчальне видання. Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. 100 с.
10. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2002. 20 с.
11. Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons. Global Protection Cluster. 2010. 533 p. URL: <http://www.refworld.org/docid/4790cbc02.html>.